

MACIEJ KOŚLIŃSKI*

Ciało profesjonalnych sportowców w perspektywie aksjologiczno- -socjologicznej

W artykule tym przeanalizuję wybrane zagadnienia związane z cielesnością profesjonalnych sportowców. W szczególności skupię się na funkcjonowaniu i wartościowaniu ludzkiego ciała w kontekście profesjonalizacji sportu, kwestii tożsamościowej, a także wpływie nowoczesnych technologii na cielesność sportowców oraz wynikających z tego zagrożeń.

Cielesność zawodowych sportowców jest różna od cielesności przedstawicieli innych zawodów – stanowi ona narzędzie ich pracy, dzięki któremu możliwe jest osiąganie sukcesów, co za sprawą prestiżu sportu zawodowego powoduje, że stają się oni nośnikami uznawanych w kulturze wartości, takich jak rywalizacja w duchu *fair play* czy świadomość narodowa. Czynniki te powodują, że w przekazach medialnych częstym sposobem przedstawiania sukcesów sportowców jest korzystanie z narracji porównującej ich do bohaterów.

W artykule przeanalizuję dyskurs naukowy poświęcony tym zagadnieniom, jak i wypowiedzi samych sportowców, zawarte w obszernej literaturze biograficznej oraz autobiograficznej poświęconej ich karierom sportowym.

Celem mojego badania jest ustalenie i pokazanie, w jaki sposób na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat zmieniał się stosunek sportowców profesjonalnych do ich cielesności. Jest to pytanie badawcze tym bardziej interesujące, że na przestrzeni kilku dekad nastąpiło wiele przemian dotyczących uprawiania zawodowego sportu, m.in. wzrost poziomu profesjonalizacji i rywalizacji w większości

* Mgr Maciej Kośliński – doktorant, Katedra Socjologii Moralności i Aksjologii Ogólnej, Instytut Stosowanych Nauk Społecznych, Uniwersytet Warszawski, e-mail: maciej-koslinski@wp.pl, ORCID: 0000-0002-2882-383X.

dyscyplin oraz zagrożeń związanych z dopingiem, a także wykorzystywanie nowoczesnych technologii, m.in. w sprzęcie sportowym i metodach treningu. Przyjąłem założenie, że zmiany te miały swoje odbicie w stosunku sportowców do ich cielesności.

Badania przeprowadziłem za pomocą jakościowej analizy kategorii filozoficznej i socjologicznej, jaką jest subiektywne doświadczenie własnej cielesności w kontekście uprawiania sportu, w której wykorzystałem 40 książek biograficznych byłych i obecnych sportowców wydanych w Polsce w ciągu ostatnich dziesięciu lat. W grupie publikacji poddanych analizie znalazły się jedynie teksty poświęcone sportowcom, którzy brali udział w ich powstawaniu. Dzięki temu było możliwe wychwycenie refleksji samych sportowców odnośnie do ich własnej cielesności na przestrzeni różnych etapów ich karier. Publikacje dotyczą sportowców, którzy uprawiali zawodowo sport od okresu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej do czasów obecnych.

Z metodologicznego punktu widzenia wykorzystane przeze mnie książki biograficzne mają status powszechnie dostępnych tzw. źródeł zastanych. Jako materiał badawczy poddany analizie posiadają one w przeważającej większości przypadków podobną strukturę – dotyczą przebiegu całej kariery sportowej – od dzieciństwa przyszłego sportowca do momentu przejścia na sportową emeryturę. Wykorzystanie szeroko dostępnych źródeł, jakie stanowią autobiografie sportowców, było uzasadnione tym, że znani i utytułowani mistrzowie sportu (jak i w ogóle celebryci oraz tzw. osoby publiczne) na ogół są trudno dostępnymi rozmówcami, a z kolei ich autobiografie pozwalają, oczywiście po uwzględnieniu koniecznych filtrów poznawczych, zdobyć wiedzę o tych aspektach ich kariery sportowej, które są interesujące dla badacza, poznać świat ich subiektywności, interpretacji i definicji sytuacji. W przypadku przeprowadzonej przez mnie analizy taką centralną kategorią było ich ciało jako sportowców i to, jak ono funkcjonowało w ich biograficznym doświadczeniu.

Jak pisze Ingeborg Helling, dzięki wyżej wymienionym źródłom „(...) wiele białych plam na socjologicznej mapie świata może być wypełnionych opisami światów życia grup społecznych”¹. Z kolei Anssi Peräkylä zauważa, że „Różnica między wywiadami a danymi występującymi naturalnie nie powinna być (...) wyolbrzymiana. (...) Różnica pomiędzy danymi wywołanymi przez badacza, a tymi występującymi naturalnie powinna być zatem rozumiana raczej jako kontinuum, a nie dychotomia”². Potwierdza to także David Silverman, podkreślając, że wszystkie źródła i zebrane materiały badawcze, niezależnie od tego, czy

¹ I.K. Helling, *Metoda badań biograficznych*, tłum. K. Drożdżał, J. Włodarek, w: *Metoda badań biograficznych*, red. M. Ziółkowski, J. Włodarek, PWN, Warszawa-Poznań 1990, s. 37.

² A. Peräkylä, *Analiza rozmów i tekstów*, tłum. A. Figiel, w: *Metody badań jakościowych*, t. 2, red. wyd. polskiego K. Podemski, red. N.K. Denzin, Y.S. Lincoln, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 326.

mają one charakter zastany, czy też zostały przez socjologa „wywołane”, muszą w procesie badawczym ulec przetworzeniu przez badacza³.

Odnosząc się do badań biograficznych, warto zauważyć za I. Helling, że istnieje wiele metodologicznych wariantów i celów ich prowadzenia⁴. W swoich analizach wykorzystuję opublikowane biografie jako środek do zbadania prawidłowości w doświadczaniu swojej cielesności przez sportowców profesjonalnych w kontekście określonych uwarunkowań historycznych, kulturowych i społecznych. W tego typu badaniach materiał poddany analizie na ogół nie ma waloru reprezentatywności, jego przydatność wiąże się natomiast z możliwością wprowadzenia do interpretacji kategorii rozumienia i współczynnika humanistycznego, formułowania propozycji typologicznych, egzemplifikacji prawidłowości ustalanych na podstawie innych źródeł, a także formułowania hipotez do zweryfikowania w dalszych badaniach realizowanych innymi metodami.

Do zbadania interesującego mnie zagadnienia posłużyłem się metodą analizy treści, która jest jedną z najczęściej wykorzystywanych technik w badaniach biograficznych. W tym kontekście I. Helling pisze, że „Liczni posługujący się metodą biograficzną badacze, zainteresowani subiektywnymi doświadczeniami żywymi określonych grup społecznych, stosują (...) pewną formę analizy treści. Kategorie tworzone są na podstawie przeglądu danych (...) i wszystkie wyrażenia zawarte w danych (...), odpowiadające danym kategoriom umieszczane są w kartotece”⁵.

Z uwagi na małą liczbę książek na temat sportsmenek zagadnienia cielesności kobiet uprawiających sport zawodowy nie poruszono w niniejszym artykule. Zostanie ono przedstawione w innym opracowaniu.

Sport jako dziedzina kultury we współczesnym świecie

Sport zawodowy jest w dzisiejszych czasach popularną gałęzią rozrywki, o czym świadczą statystyki z całego świata. W Stanach Zjednoczonych wśród 100 najchętniej oglądanych programów w telewizji w 2019 r. aż 93 stanowiły transmisje różnych rozgrywek sportowych, w Australii w tym okresie było to 9 z 10 najchętniej oglądanych przekazów telewizyjnych⁶. Również w Polsce zmagania sportowe są chętnie śledzone przez widzów. Wśród najchętniej oglą-

³ D. Silverman, *Interpretacja danych jakościowych. Metody analizy rozmowy tekstu i interakcji*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 153.

⁴ I.K. Helling, *Metoda badań biograficznych...*, 16–17, 22.

⁵ Tamże, s. 29.

⁶ M. Kiedrowski, *Ranking oglądalności 2019. Polacy bardziej kochają kadrę niż Hiszpanie El Clasico*, <https://www.sport.pl/sport/7,83709,25574656,ranking-ogladalnosci-2019-polacy-bardziej-kochaja-kadre-niz.html> (dostęp: 21.10.2021 r.).

danych transmisji w historii polskiej telewizji po 1989 r. aż 7 stanowią zapisy zmagani sportowych (6 meczów reprezentacji Polski w piłce nożnej i 1 olimpijski konkurs skoków narciarskich z udziałem Adama Małysza). Z kolei wśród pozostałych znalazły się pogrzeb Lecha i Marii Kaczyńskich oraz Jana Pawła II⁷. Wszystkie te wydarzenia przyciągały tak duże zainteresowanie ze względu na to, że odwoływały się do poczucia świadomości narodowej Polaków.

Transmisje sportowe z pewnością służą kreowaniu, krystalizowaniu i utrwalaniu takiej świadomości. Unaoczniają to m.in. badania przeprowadzone przez Ryszarda Necela podczas mistrzostw Europy w piłce nożnej w 2008 r. na przykładzie przekazów prasowych związanych z reprezentacją Polski w piłce nożnej. Jak czytamy, „(...) z konsekwencją budowane jest «narodowe my», a w jego zakres wchodzi również nasi reprezentanci, którzy w swych codziennych nawykach, reprezentowanych wartościach przypominają obraz «zwykłego» Polaka. Bliskość, specyficzną więź z piłkarzami buduje się przez eksponowanie narodowych akcentów, takich jak polska kuchnia, polskie filmy, rodzina»⁸. Poczucie bliskości ze względu na reprezentowanie podobnych wartości i zainteresowań sprzyja wzbudzaniu zaangażowania i sympatii widzów, ale z pewnością nie czyni to jeszcze ze sportowców bohaterów.

Dopiero osiągnięcie sukcesów, które prowadzi do zdobycia uznania kibiców, może stworzyć wizerunek sportowca jako wzoru osobowego. Zofia Żukowska zauważa, że sportowe wzory osobowe funkcjonują, opierając się na dużej aprobach społecznej⁹. Postrzeganie sportowców jako bohaterów jest łatwiejsze, ponieważ sportowa rywalizacja łączy się (przynajmniej w założeniach) z wieloma szlachetnymi ideami – powiązaną z pięknem ciała i dobrem ducha starogrecką kalokagatią czy ideą szerzenia pokoju, która zgodnie z pomysłem Pierre'a de Coubertina, na wzór czasów starożytnych, miała powodować wstrzymywanie wojen przynajmniej na czas trwania igrzysk¹⁰. Oprócz tego można wskazać ideę *fair play* oraz inkluzywność sportu rozumianą jako udział w walce o zwycięstwo w rozgrywkach sportowych ludzi z każdej klasy i warstwy społecznej. Z kolei nowoczesne igrzyska, jak wskazuje Anna Kossabucka, są poddawane procesom upolitycznienia i komercjalizacji. W ich toku zanikła również idea amatorstwa¹¹. Mimo tego igrzyska nadal łączą ludzi, odwołując się do wspólnych

⁷ Telewizja w Polsce, https://pl.wikipedia.org/wiki/Telewizja_w_Polsce (dostęp: 21.10.2021).

⁸ R. Necel, *Doświadczenie tożsamości narodowej a współczesne gry sportowe. Mistrzostwa Europy w piłce nożnej w relacji tabloidów*, „Homo Ludens” 2009, nr 1, s. 209.

⁹ Z. Żukowska, *Wzory osobowe we współczesnym ruchu kibicowskim*, w: *Sport i kultura*, red. Z. Krawczyk, PWN, Warszawa 1981, s. 184.

¹⁰ J. Szymczyk, *Elementy kultury i sportu z perspektywy aksjologii. W kręgu myśli Stanisława Kowalczyka*, „Roczniki Nauk Społecznych” 2012, t. 40, nr 1, s. 103–104.

¹¹ A. Kossabucka, *Idea olimpizmu a współczesny postolimpizm*, w: *Sport. Sportowcy. Kibice. Perspektywa socjologiczna*, red. R. Kossakowski, L. Michałowski, Wydawnictwo Orbis Exterior, Pszczółki 2014, s. 41.

wartości. „Sport olimpijski pomaga przezwyciężać bariery rasowe, kulturowe, a także tworzy przestrzeń, gdzie spotykają się mocarstwa ponad politycznymi i gospodarczymi podziałami. Nie są one zamknięte dla nikogo. Egalitaryzm jest zdecydowanie bardziej widoczny niż kiedykolwiek indziej”¹².

Ponadto Jan Szymczyk pisze, że „Dużą grupę kategorii aksjologicznych, łączących się z aktywnością sportową, stanowią wartości prospołeczne (związane w taki czy inny sposób z życiem np. narodu, państwa, czy funkcjami patriotyzmu). Posiadają one w sferze sportu znaczenie integracyjne, kreujące różne typy więzi społecznej, elementy solidarności”¹³.

Sportowiec, który odnosi sukcesy oraz cieszy się dużą popularnością, a dodatkowo reprezentuje swoją postawą szlachetne idee sportu, a także odwołuje się do poczucia tożsamości narodowej, zostaje wzorem. Jednym z największych tego typu bohaterów w polskim sporcie jest były skoczek narciarski Adam Małysz. Jego cechy jako bohatera sportowego – ogromna popularność, uosobienie szlachetnych idei sportu oraz odwołanie do tożsamości narodowej – świetnie obrazuje wypowiedź Włodzimierza Szaranowicza wieńcząca ostatni konkurs Pucharu Świata z udziałem „Orła z Wisły”. „(...) Fenomen sportowy. Powtarzalność sukcesów przez lata, przez dekadę (...). Co tydzień siadaliśmy, jak do telenoweli, żeby właśnie oglądać tę rywalizację. Fenomen socjologiczny! Ileż rzeczy można było mu przypisać podczas tej kariery? Że można w życiu wygrać ewidentnie bez układów. Że jest człowiekiem rzetelnym, solidnym, posłańcem wielkich wiadomości, wielkiej nadziei. Zaczynał jako idol kryzysowy, który miał nas prowadzić jako ambasador wspaniałego skoku cywilizacyjnego do Europy. Fenomen społeczny. Przecież my, dzięki tym transmisjom, żyliśmy życiem zastępczym. Był powodem ogromnej zbiorowej radości. (...) Dziękujemy Ci bardzo, Adam! (...)”¹⁴.

W wielu tekstach socjologicznych i antropologicznych jest analizowany wizerunek sportowców jako bohaterów, np. Marcin Napiórkowski bada przekazy prasowe dotyczące A. Małysza, odnosząc się do tematyki mitu bohaterskiego; Halina Zdebska odwołuje się do biografii Bronisława Czecha, przedwojennego sportowca, i na tej podstawie zarysowuje koncepcję bohatera sportowego; Albert Jawłowski przedstawia piłkarską reprezentację Polski jako bohatera kulturowego¹⁵.

¹² Tamże, s. 43.

¹³ J. Szymczyk., *Elementy kultury i sportu z perspektywy aksjologii...*, s. 100–101.

¹⁴ Włodzimierz Szaranowicz, https://pl.wikiquote.org/wiki/W%C5%82odzimierz_Szaranowicz (dostęp: 21.10.2021).

¹⁵ H. Zdebska, *Bohater sportowy. Studium indywidualnego przypadku Bronisława Czecha (1908–1944)*, Wydawnictwo Fall, Kraków 1996, s. 17; M. Napiórkowski, *Adam Małysz jako epicki wojownik. Przyczynek do mitologii współczesnej*, „Zeszyty Etnografii Wrocławskiej” 2012, nr 1 (16), s. 115–116;

Specyfika zawodu sportowca i jej konsekwencje dla ciała

Rozważając zagadnienie cielesności zawodowych sportowców, warto odnieść się do cech karier zawodowych sportowców. Michał Lenartowicz pisze, że kariera sportowca wymaga wczesnej socjalizacji do wykonywania zawodu. Ponadto w trakcie kariery mamy do czynienia ze znaczącym przesunięciem czasowym – jej szczyt przypada na wiek, w którym reprezentanci innych zawodów dopiero rozpoczynają karierę zawodową. Wiąże się to również z wcześniejszym zakończeniem kariery¹⁶. Wczesna socjalizacja do rywalizacji sportowej może rozpocząć się nawet jeszcze przed osiągnięciem 10. roku życia. Z kolei przejście na zawodowstwo w niektórych dyscyplinach zaczyna się najwcześniej między 12. a 15. rokiem życia¹⁷. Pojęcie szczytu kariery zawodowych sportowców wydaje się być kwestią indywidualną, zwłaszcza że według różnych źródeł przypada ono na inne lata. Na przykład, zgodnie z jednym z opracowań, wiek osiągnięcia przez piłkarza szczytu kariery zależy od pozycji na boisku, na której gra. Dla bramkarzy jest to wiek powyżej 30. roku życia, dla obrońców 28–30 lat, dla pomocników 27–28, a dla napastników szczyt przypada ok. 26. roku życia¹⁸. Kariera zawodowego sportowca kończy się najczęściej w wieku 35–40 lat.

Specyfika zawodu profesjonalnego sportowca wynika z wymagań, jakie stawia przed atletami rywalizacja na najwyższym poziomie. Wymaga ona największej sprawności fizycznej, która jest osiągana między 20. a 30. rokiem życia. Aby móc ją wykorzystać, potrzebne jest doświadczenie rozumiane jako przygotowanie techniczne i taktyczne. Wczesna socjalizacja służy więc przygotowaniu sportowców do jak najlepszego wykorzystania ich najlepszych lat.

Lata funkcjonowania w reżimie treningowym powodują, że sportowcy doskonale poznają swoje organizmy. Dzięki temu wiedzą, kiedy nadchodzi czas, by zakończyć karierę. Dobrze obrazuje to wypowiedź Andrzeja Szarmacha, byłego piłkarza reprezentacji Polski w piłce nożnej, na temat zakończenia przez niego kariery: „Czułem się coraz gorzej. W meczach zbyt często brakowało mi szybkości i świeżości. Organizm wolniej się regenerował. Szybciej niż dotychczas opadałem z sił. Wiedziałem, że biologii oszukać się nie da, przecież miałem prawie 37 lat. Trzeba było spojrzeć prawdzie prosto w oczy i tak też zrobiłem”¹⁹.

A. Jawłowski, *Święty ład. Rytuał i mit mundialu*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007, s. 180–205.

¹⁶ M. Lenartowicz, *Specyfika zawodu sportowca i kariery sportowej*, „Studia Humanistyczne” 2009, nr 9, s. 76–77.

¹⁷ Dolna granica zawodowstwa przypada np. na reprezentantów nowych sportów olimpijskich, takich jak skateboarding. Z kolei 15 lat miał najmłodszy debiutant w historii polskiej piłkarskiej ekstraklasy.

¹⁸ P. Junik, *Życie po trzydziestce*, <https://igol.pl/zycie-po-trzydziestce/> (dostęp: 21.10.2021).

¹⁹ J. Kurowski, A. Szarmach, *Andrzej Szarmach. Diabeł nie anioł*, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 2016, s. 213.

Podczas zmagañ sportowych widzowie obserwuj jedynie częstą działalności sportowców. Jak wskazuje Robert Kasprzak, „Warto (...) zwrcic uwagę na takie elementy jak ryzyko zawodowe, wiek emerytalny, świadczenia zdrowotne, ubezpieczenia (...). Oglądając w emocjach mecze piłki nonej, siatkówki, piłki ręcznej, olimpiady i mistrzostwa, nie myślimy o zawodnikach w tych kategoriach. (...) Nie wiemy jak wiele potu wylano na treningach, jak silny ból sprawiały kontuzje i urazy, jakie psychiczne obciążenie mogło wystpic. A to wszystko jest po prostu wpisane w pracę, jaką wykonuj. Nasi herosi są tylko ludźmi”²⁰. Tym, co może umykac mniej uwagzemu odbiorcy zawodów sportowych, jest ogrom czasu, jaki sportowcy poświęcają na przygotowania do zawodów. Tymczasem to wlnonie czas przeznaczony na treningi pozwala sportowcom na lepsze poznanie wsnego ciała. Mariusz Czubaj, Jacek Drozda i Jakub Myszkowski zauwazaj, że „Zawodnicy (...), zwszcza profesjonalist, są ludźmi wybierającymi życie w okreslonym reżimie. (...) Jest to reżim treningu, diety, przynajmniej do pewnego stopnia tak zwanego zdrowego stylu życia i nadzoru medycznego. (...) Sportowców postrzegamy dzis jako tych, którzy powinni konsekwentnie utrzymywa form fizyczną, co wiąże się z koniecznością poddania się niemal wojskowemu rygorowi”²¹.

Dominika Byczkowska-Owczarek pokazuje, że jednym z elementów poznania wsnego ciała przez sportowca jest umiejtnoc odpowiedniego radzenia sobie z bólem. „Do społecznie i kulturowo uwarunkowanych sposobów doznawania bólu zaliczyc można takie zjawiska, jak socjalizacja i uczenie (się) jednostki jak znosic ból, w jaki sposób go ignorowac. Wśród takich osób jak tancerze, sportowcy, osoby chore i niepełnosprawne jest to szczegolnie istotne, gdy różne rodzaje bólu towarzyszą im wlciwie na co dzien. Ucz się oni zatem rozróżniania rodzajów «dobrego» i «złego» bólu, wnioskując głównie z tego, jakich informacji dany ból dostarcza, polepszenia sytuacji jednostki, czy też jest ostrzeżeniem”²².

Szczegolnie wwn umiejętnością stają się dla sportowców odróżnienie bólu mogącego doprowadzi do kontuzji i wykluczenia z rozgrywek sportowych, od tego, który należy przezwycięyc. „Doznawanie bólu jest sposobem wyslania komunikatów przez ciało. (...) Ból, w zależności od jego nasilenia jest (...) bardzo

²⁰ R. Kasprzak, *Sportowiec – zapracowany bohater*, w: *Sport. Sportowcy. Kibice. Perspektywa socjologiczna...*, s. 104.

²¹ M. Czubaj, J. Drozda, J. Myszkowski, *Postfutbol. Antropologia piłki nonej*, Wydawnictwo Katedra, Gdańsk 2012, s. 163.

²² D. Byczkowska-Owczarek, *Społeczne oblicza bólu – informacja, przyjemnoc, przekleństwo. Kulturowe, grupowe i interakcyjne uwarunkowania odczuwania dozna bólowych*, „Studia Socjologiczne” 2013, nr 4 (211), s. 166.

wyraźnym sygnałem, że ciało chce nam coś zakomunikować. Dlatego też osoby doznające bólu na co dzień uczą się rozpoznawać (...), co ciało chce przekazać”²³.

Interpretacja sygnałów wysyłanych przez organizm zawodnika zależy od jego doświadczenia w walce z bólem. Doświadczeni sportowcy stają się specjalistami nie tylko od własnego bólu, lecz także od leków mających go załagodzić. Jak wspomina Łukasz Kadziewicz, były środkowy bloku reprezentacji Polski w siatkówce, „Gra na środkach przeciwbólowych stała się dla mnie normą. We wcześniejszych miesiącach dochodziłem do siebie po kontuzji (...) i w ekspresowym tempie zregenerowałem mięśnie. Nadrabiałem niezliczoną ilość chemii (...). Przed i po treningu uśmierzałem ból Ketonałem, w trakcie zajęć przyjmowałem Nimesil, a wieczorem Voltaren, żeby w ogóle zasnąć. (...) zaliczam się do grona sportowców, którzy w dziedzinie leków przeciwbólowych mają większą wiedzę niż farmaceuci”²⁴.

Doświadczenie w zmaganiach z bólem zdobywane jest przez sportowców na drodze socjalizacji do zawodu sportowca. Doprecyzowuje to D. Byczkowska-Owczarek, podkreślając, że sposoby radzenia sobie z bólem poznaje się poprzez socjalizację wtórną. Odbyna się to za pośrednictwem interakcji sportowca ze znaczącymi innymi i polega na uczeniu się tego, w jaki sposób interpretować sygnały wysyłane przez ciało²⁵.

Przemiany w podejściu sportowców do własnej cielesności

Sport przybierał na przestrzeni lat zróżnicowane formy – od starożytnych igrzysk przez średniowieczne turnieje rycerskie czy polowania, a następnie masowy sport amatorski w XIX-XX w. oraz jako ćwiczenia cielesne kształtujące charakter w elitarnych szkołach dla gentlemanów, aż po nowożytne igrzyska olimpijskie i sport jako zawód. Jak unaocznia analiza ethosu rycerskiego autorstwa Marii Ossowskiej, w każdej udokumentowanej epoce historycznej w ethosie tym wysoce pożądana była sprawność fizyczna, uzyskiwana m.in. na drodze rywalizacji i współzawodnictwa, która następnie okazywała się nieodzowna zwłaszcza na polu bitwy. U starożytnych Greków „Postać mężczyzny powinna promieniować siłą. Musi on być rośli i mieć potężne bary. (...) Rycerza obowiązują różne sprawności fizyczne, którymi współzawodniczy z innymi na igrzyskach. Sprawności te stanowią klasowe wyróżnienie, bo ich wypracowanie

²³ Tamże, s. 182.

²⁴ Ł. Kadziewicz, Ł. Olkowicz, *Kadziu. Siatkówka & Rock'n'Roll*, Ringier Axel Springer, Warszawa 2017, s. 203–204, 251.

²⁵ D. Byczkowska-Owczarek, *Społeczne oblicza bólu...*, s. 188–189.

wymaga wolnego czasu”²⁶. W średniowieczu „Rycerz musiał być silny. Siła ta była niezbędna do dźwigania zbroi, która ważyła 60–80 kilogramów”²⁷. Z kolei zgodnie z ethosem XVIII i XIX-wiecznego dżentelmena „W doborze sportów wypada zawsze sięgać do zdrowotnych wskazówek (...). Jazda konno jest oczywiście niezbędna. Poza tym można uprawiać tenis, można pływać i polować”²⁸.

Postrzeganie ciała w kulturze z pewnością zmieniło się na przestrzeni lat. Widać to m.in. przy porównaniu antycznej Grecji ze średniowieczną Europą. W tej pierwszej celebrowano sprawne, idealnie zbudowane ciało. Natomiast następująca po niej epoka skupiała się na umniejszaniu i umartwianiu ciała jako praktyki religijno-duchowej w drodze do zbawienia. Mimo tego wymaganie sprawności od pewnej części społeczeństwa jest niezmiennie w każdej epoce – w średniowieczu asceza nie dotyczyła warstwy rycerskiej w takim stopniu, w jakim obowiązywała resztę społeczeństwa. Podejście do cielesności jest zatem jednym z obszarów, w których widoczna jest dywersyfikacja klasowa społeczeństw.

W czasach nowożytnych powstał sport zawodowy. Miało to miejsce w drugiej połowie XIX w. Wówczas utworzono pierwsze profesjonalne kluby sportowe, organy zarządzające poszczególnymi dyscyplinami oraz związki sportowe. W tamtym czasie odbyły się również pierwsze nowożytne igrzyska olimpijskie. Sport jako zawód stopniowo stawał się coraz bardziej atrakcyjnym wyborem. Zwiększył się również poziom sportowej rywalizacji, która stopniowo zaczynała osiągać zasięg globalny. W Polsce pierwszy klub sportowy powołano do życia w 1903 r. (klub piłkarski Lechia Lwów), a pierwszy związek w 1919 r. (Polski Związek Lekkiej Atletyki). Mimo tego po II wojnie światowej sport w Polsce miał – oficjalnie – charakter amatorski. Jak wskazuje Wojciech Woźniak, jedną z cech sportu w Polsce Ludowej był jego „fasadowy charakter sportu amatorskiego, w zakamuflowany sposób i nieformalnie skrywający postępującą komercjalizację (...) zachodzącą równolegle, choć w innym tempie i w innych warunkach, do analogicznego procesu w świecie kapitalistycznym”²⁹. Ów fasadowy charakter przejawiał się w fikcyjnym statusie sportowców, którzy oficjalnie pracowali i pobierali wynagrodzenia w różnych zakładach pracy, a w rzeczywistości w pełni skupiali się na trenowaniu swojej dyscypliny sportu w przykładowym klubie sportowym.

²⁶ M. Ossowska, *Ethos rycerski i jego odmiany*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 25.

²⁷ Tamże, s. 69.

²⁸ Tamże, s. 118.

²⁹ W. Woźniak, *Zawodowe amatorstwo? Futbol w okresie PRL w relacjach polskich piłkarzy*, w: *Sport i turystyka. Uwarunkowania historyczne i wyzwania współczesności*, red. M. Kazimierczak, J. Kosiewicz, Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, Poznań 2013, s. 540.

Dzisiaj na podejście sportowców do cielesności ma wpływ coraz bardziej obecna w społeczeństwie profesjonalizacja. Jak wskazuje Beata Łaciak, „Bardzo ważnym elementem stylu życia Polaków stała się w ostatnich latach praca. (...) Prawie wszyscy uważają, że praca nadaje sens ludzkiemu życiu, że warto być pracowitym i że pracowitość jest warunkiem koniecznym do osiągnięcia sukcesu w życiu. Towarzyszy temu profesjonalizacja niemal wszystkich dziedzin życia”³⁰.

Coraz częściej sportowcy postrzegają swój organizm jako narzędzie pracy, które należy odpowiednio pielęgnować, aby móc jak najdłużej i jak najlepiej z niego korzystać. Ma to wpływ na zdrowe żywienie oraz rezygnację z używek w przypadku wielu sportowców. Jak mówi były bramkarz, a obecnie trener piłkarski, Czesław Michniewicz, dawniej, w latach dziewięćdziesiątych i wcześniej, nie przywiązywano wagi do kwestii żywienia: „Przyszedłem do Polonii Gdańsk do II ligi, to mieliśmy prezesa, szefa zakładów mięsnych i jak mieliśmy dwa treningi, przysługiwał posiłek i najczęściej była to kielbasa z grillu albo gotowana (...), czasami kaszanka, musztarda do tego, ketchup, chlebek i popijaliśmy to wszystko colą i za chwilę był drugi trening”³¹. Z kolei „Dzisiaj każdy ma świadomość, że to, co zje pomaga mu w bieganiu na boisku. A jak dobrze biegasz na boisku to już masz przewagę nad przeciwnikiem – masz więcej siły, możesz podejmować dobre decyzje – i dzisiaj każdy zawodnik bez względu na to, ile ma lat, dba o siebie, bo ci co starsi (...) chcą przedłużyć karierę, z kolei (...) młodzi (...) chcą te kariery spożytkować jak najlepiej”³².

Pionierami w zakresie zdrowego żywienia są czołowi piłkarze, tacy jak Cristiano Ronaldo czy Robert Lewandowski. Profesjonalizacja w tym zakresie jest jednak tak szeroko obecna w profesjonalnym sporcie, że nawet sportowcy z niższych klas rozgrywkowych coraz bardziej zwracają uwagę na zdrowe żywienie. Obrazuje to wypowiedź Kamila Tłagi, piłkarza, który w toku swojej kariery grał głównie w II i III lidze: „Do pewnego momentu w moim życiu długo byłem grubasem. (...) Dopiero jak przyszedłem do Legionovii, to zobaczyłem, że chłopaki przykładają wagę do odżywiania. Zacząłem się tym interesować (...) Trzymam dietę, bo świat idzie do przodu, a nie chcę, by mi coś umknęło. Chciałbym jak najdłużej grać w piłkę (...)”³³.

³⁰ B. Łaciak, *Skąd się biorą nasze style życia i jakie mają znaczenie dla rozwoju Polski oraz polityki publicznej?*, w: *Polskie style życia. Między miastem a wsią. V Kongres Obywatelski*, red. B. Łaciak, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk 2010, s. 10.

³¹ M. Klimek, *Ekstraklasa po godzinach: na talerzach*, <https://www.youtube.com/watch?v=JQGjG-Wa-3I> (dostęp: 21.10.2021).

³² Tamże.

³³ *Piłkarz Widzewa był grubasem, więc zainteresował się dietetyką [WYWIAD]* (rozm. przepr. Maciej Nowocien), <https://lodz.wyborcza.pl/lodz/1,35137,20766239,pilkarz-widzewa-byl-grubasem-wiec-zainteresowal-sie-dietetyka.html> (dostęp: 21.10.2021).

W toku procesu profesjonalizacji spadło też znaczenie używek. W okresie PRL i w latach dziewięćdziesiątych alkohol pełnił rolę spajającą grupę piłkarzy. „Kto nie pije ten donosi” – te słowa były często powtarzane jako swoisty przymus do wspólnego picia alkoholu. Doprowadziło to do uzależnienia wielu sportowców od tej używki oraz wpłynęło negatywnie na ich kariery zawodowe. Ilustrują to słowa Radosława Kałużnego, byłego piłkarza reprezentacji Polski, który zaczął karierę u progu lat dziewięćdziesiątych: „Alkohol zniszczył wielu moich kolegów. Chodziliśmy na imprezy, z których wracaliśmy o 4, a potem zaraz rano zbieraliśmy się i graliśmy w rezerwach. Ten tryb życia wyhamował wiele karier. Po meczach pierwszej drużyny też chodziliśmy na balangi. (...) A jeśli starszyzna dawała w palnik, my nie mieliśmy wyjścia. Kto nie pije, podp... Więc i my, młodzi, dawaliśmy w palnik, a na drugi dzień musieliśmy być w drugim zespole i zagrać 90 minut”³⁴.

Obecnie wzrost profesjonalnego podejścia sportowców wpływa na spadek znaczenia używek w ich dietach. Nie zmienia to faktu, że uzależnienia nadal są obecne – przybierają one postać uzależnień behawioralnych, np. w postaci uzależnienia od hazardu czy – szczególnie w przypadku młodszego pokolenia – od gier wideo.

Profesjonalizacja przejawia się również w docenieniu roli odpowiedniego przygotowania mentalnego. Z tego względu coraz więcej sportowców korzysta z pomocy psychologów sportu. W niepamięć odchodzi stanowisko prezentowane przez byłego selekcjonera piłkarskiej reprezentacji, Franciszka Smudę: „Żadnych (...) nowych etatów nie będzie. Psychologa też nie, bo nie mamy w drużynie wariatów”³⁵.

Jak pisze Jan Blecharz, „Celem przygotowania psychologicznego jest wyposażenie sportowca w specyficzne techniki (...), które pozwolą mu poradzić sobie z takimi problemami, jak: strach przed popełnieniem błędu, wysoki lęk, utrata koncentracji uwagi, brak pewności siebie”³⁶. Umiejętności nabyte podczas treningów fizycznych pozwalają sportowcom na lepsze przygotowanie do startów w zawodach. Jest to niezwykle ważne, ponieważ uczestnictwo w zawodach często wiąże z ogromną presją, która może uniemożliwiać osiągnięcie sukcesu mimo świetnej formy fizycznej. Problem ten poruszył medalista mistrzostw świata w kolarstwie torowym, Mateusz Rudyk, który właśnie z tego powodu poniósł klęskę podczas igrzysk olimpijskich w Tokio: „Nie ukrywam, że psy-

³⁴ R. Kałużny, M. Karoń, *Radosław Kałużny. Powrót Taty. Autobiografia*, Wydawnictwo Kopalnia, Otwock 2016, s. 41–42.

³⁵ Smuda: *psychologa nam nie trzeba*, <https://sport.tvp.pl/6332229/smuda-psychologa-nam-nie-potrzeba> (dostęp: 21.10.2021).

³⁶ J. Blecharz, M. Siekańska, *Wykorzystanie diagnozy temperamentu w opracowaniu indywidualnego treningu mentalnego na przykładzie zawodników klasy światowej*, „Rozprawy Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu” 2012, t. 37, s. 110–111.

chika siadła. Sparaliżował mnie stres (...). Wychodząc na start nie byłem sobą. (...) Niejednokrotnie śmiałem się pod nosem, gdy inni mówili, że na igrzyskach zżera ich stres, będąc jednocześnie mistrzami świata. Teraz przepraszam, bo sam poczułem to na własnej skórze”³⁷.

Nowoczesne technologie i ciało zawodowych sportowców

Przemysław Nosal tłumaczy, dlaczego nowoczesne technologie są obecne w sporcie – przyczyniają się one do osiągania lepszych rezultatów przez sportowców, co prowadzi do podniesienia globalnego poziomu rywalizacji sportowej. Odbyna się to dzięki upowszechnianiu na całym świecie nowoczesnego sprzętu sportowego, baz treningowych czy sposobów szkolenia. To wszystko ma miejsce w realiach wzrastającej jakości przekazów medialnych, które w sytuacji ogromnego wyboru wśród różnych gałęzi rozrywki, a także rozmaitej liczby dyscyplin sportu, muszą walczyć o zainteresowanie widza. Przez to częste są zmiany w regulaminach różnych dyscyplin, mające na celu uatrakcyjnienie widowiska dla masowego odbiorcy³⁸.

W kontekście cielesności zawodowych sportowców nowoczesne technologie – jak wskazują Mariusz Czubaj, Jacek Drozda i Jakub Myszkowski – mogą ingerować bądź nie w ciała atletów. Pierwsze to środki farmakologiczne czy suplementy, które mają za zadanie pomóc sportowcowi wrócić do sprawności po kontuzji albo przyspieszyć regenerację lub wspomagać rozwój organizmu³⁹, drugie – wszelkie urządzenia wspierające sportowcę podczas treningów, a następnie zawodów. W trakcie treningów sportowcy noszą tzw. trackery, czyli kamizelki, zegarki czy opaski na łydki, które posiadają nadajniki GPS, mierzą tętno oraz wydajność organizmu. Mogą one pomagać w analizie kondycji sportowca, czy nawet mierzyć zaangażowanie w trening bądź pomagać w aspekcie taktycznym treningu poprzez analizę ustawienia sportowca na boisku. W badaniach medycznych również wykorzystywane są innowacje, np. podczas określania tzw. markerów zmęczenia, czyli badania stopnia zmęczenia organizmu sportowca, co pozwala na dostosowanie odpowiednich obciążeń treningowych, a także ogranicza szanse na doznanie kontuzji wynikającej z przetrenowania.

³⁷ S. Parfjanowicz, *Tokio 2020. Zalamany Mateusz Rudyk: drugi raz dostałem po tyłku. Nie ukrywam, że siadła psychika*, <https://sport.tvp.pl/55256852/tokio-2020-mateusz-rudyk-zalamany-dostalem-po-tylku-siadla-psychika-sparalizowal-stres> (dostęp: 21.10.2021).

³⁸ P. Nosal, *Prężenia cybermuskulów i ich oklaskiwanie. Technologii gra ze sportem*, w: *Spółeczne zmagania ze sportem*, red. Ł. Rogowski, R. Skrobaczki., Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Społecznych UAM, Poznań 2011, s. 155–156.

³⁹ M. Czubaj, J. Drozda., J. Myszkowski., *Postfutbol...*, s. 159–160.

Sprzęt używany przez sportowców również jest wyposażony w najnowsze rozwiązania technologiczne – ma on ułatwić im osiągnięcie jak najlepszych wyników. W wielu dyscyplinach na przestrzeni lat dochodziło do zmian w konstrukcji sprzętu używanego przez sportowców. Koszulki piłkarskie, początkowo ciężkie i niewygodne, obecnie są tworzone z pozyskiwanego w wyniku recyklingu materiału i ważą ok. 150 gramów. W łyżwiarstwie szybkim kostium zaprojektowany jest w taki sposób, aby wymuszać na sportowcu przybranie odpowiedniej sylwetki, oraz wykonany z materiału pozwalającego zredukować opór powietrza do minimum. Z kolei w Formule 1, w której istotna jest niska waga sprzętu oraz aspekty bezpieczeństwa, żaroodporne kostiumy oraz kaski kierowców są jednocześnie bardzo lekkie.

Nowoczesne technologie w sporcie mogą stwarzać również liczne zagrożenia. Jednym z nich jest zjawisko doping. Największe zastrzeżenia budzą programy dopingowe prowadzone przez wiele państw na przestrzeni lat, spośród których najpopularniejszym był ten stosowany w Niemieckiej Republice Demokratycznej od lat siedemdziesiątych do końca lat osiemdziesiątych XX w.

W celu zapobiegania takim praktykom powołano do życia takie instytucje jak Światowa Agencja Antydopingowa, które opracowują listy zakazanych substancji oraz sposoby ich wykrywania w organizmach sportowców. W niektórych dyscyplinach takim sposobem są tzw. paszporty biologiczne, mające na celu długoterminową obserwację organizmów sportowców oraz ewentualnych odstępstw od standardowych dla danego sportu wyników badań. Metoda ta jest stosowana m.in. w kolarstwie i lekkoatletyce.

Mimo tego doping wciąż pozostaje nierozwiązanym problemem, ponieważ w odpowiedzi na coraz bardziej zaawansowane sposoby wykrywania niedozwolonych substancji w organizmach sportowców powstają coraz nowsze sposoby oszukiwania kontroli dopingowych. Jest on uważany przez badaczy sportu za jedno z największych zagrożeń dla zawodowego sportu. Zbigniew Krawczyk wskazuje doping jako jedną z plag sportu obok nadmiernej komercjalizacji, polityzacji oraz chuligaństwa stadionowego⁴⁰. Podobnych zagrożeń dopatruje się Jerzy Kosiewicz, wskazując na doping farmakologiczny, korupcję, agresję kibiców oraz kryzys ideowy ruchu olimpijskiego związany z porzuceniem amatorstwa we współczesnym sporcie⁴¹.

Za sprawą nowoczesnych technologii możemy wyróżnić również zjawisko doping technologicznego. Jak wskazuje Karolina Kowalska, „Doping technologiczny jest angażowaniem na szeroką skalę najnowocześniejszych odkryć i wynalazków technologicznych, które umożliwiają stosującemu je sportowcowi

⁴⁰ Z. Krawczyk, *Sport jako zwierciadło współczesnego społeczeństwa*, w: *Społeczny wymiar sportu*, red. Z. Dziubiński, Salezjańska Organizacja Sportowa RP, Warszawa 2003, s. 165–166.

⁴¹ J. Kosiewicz, *Współczesny olimpizm w świetle wartości społecznych*, w: *Aksjologia sportu...*, s. 189–195.

sprawniejsze i bardziej funkcjonalne wykorzystanie możliwości własnego ciała, co (...) przekłada się na większe szanse pobicia kolejnych rekordów i zwycięstwa nad rywalami. Dotyczy to sprzętu sportowego, (...) ale także strojów, kombinizonów czy obuwia sportowców⁴². Jako przykłady takiego dopingu można wymienić poliuretanowe kostiumy pływackie nazywane „skórą rekina”, które zostały wykonane w taki sposób, aby wymuszać na pływaku przybranie jak najbardziej aerodynamicznej postury, nawet mimo zmęczenia. Ostatecznie, po kilku latach zakazano ich wykorzystywania. Oprócz tego można wskazać również – trudne do wykrycia – małe silniki zamieszczane przez kolarzy w swoich rowerach, które są wykorzystywane podczas wyścigów kolarskich.

Omawiając zjawisko dopingu farmakologicznego i technologicznego, warto odnieść się do koncepcji Roberta K. Mertona. Stosowanie się do reguł i zgodne z przepisami uczestnictwo w zawodach sportowych stanowi postawę konformistyczną. Natomiast kiedy sportowcy akceptują cel kulturowy, czyli zwycięstwo w zawodach, ale jednocześnie oszukują, np. nielegalnie wspomagając swoje ciało, korzystając z dopingu, mamy do czynienia z postawą innowacji. Jak czytamy, „(...) ogromny nacisk kulturowy na cel sukcesu zachęca do podjęcia tego sposobu przystosowania poprzez wykorzystanie instytucjonalnie zakazanych, lecz często skutecznych środków zdobycia przynajmniej oznak sukcesu – bogactwa władzy. Reakcja ta występuje wtedy, kiedy jednostka bez zinternalizowania w równym stopniu norm instytucjonalnych kierujących sposobami i środkami prowadzącymi do jego osiągnięcia przyswoiła kulturowy nacisk na cel”⁴³.

Reprezentowanie postawy innowacyjności przez niektórych sportowców może wynikać z presji, jaką wywiera rywalizacja na najwyższym poziomie. Jak wskazuje M. Lenartowicz, kariery zawodowe sportowców cechuje m.in.: nacisk na wynik pracy oraz ryzyko szybkiej jej utraty w wyniku kontuzji lub problemów zdrowotnych, częste zmiany miejsca pracy i związane z nimi migracje, wymóg pełnego zaangażowania w wykonywaną pracę, a także kluczowe znaczenie sprawności fizycznej i zdrowia⁴⁴. Mimo wysokiego zaangażowania sportowcy cały czas podlegają wysokiemu ryzyku niepowodzenia, które może wywołać np. brak możliwości transferu do lepszego klubu czy utratę stypen-

⁴² K. Kowalska, *Technologie uwikłane w sport. Analiza zjawiska dopingu technologicznego*, w: *Społeczne zmagania ze sportem*, red. Ł. Rogowski, R. Skrobicki, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Społecznych UAM, Poznań 2011, s. 172.

⁴³ R.K. Merton, *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, tłum. J. Wertenstein-Żuławski, E. Morawska, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 206. Trzeba zaznaczyć, że w ramach pojęcia innowacji mieszczą się zarówno zachowania naganne, jak i te, które później wyznaczają nowe zasady. Na przykład dzięki postawie innowacji w wielu dyscyplinach sportu powstały nowe, często obowiązujące do dzisiaj techniki – w skoku wzwyż obecnie obowiązuje technika *flop* zapewniająca lepsze wyniki od techniki nożycowej czy przerzutowej, z kolei w skokach narciarskich od wielu lat panuje zakazany dawniej sposób prowadzenia nart w locie w kształcie litery „V”.

⁴⁴ M. Lenartowicz, *Specyfika zawodu sportowca...*, s. 76–77.

dium sportowego. Ponadto J. Szymczyk dodaje, że wśród innych zagrożeń wynikających z zawodowego uprawiania sportu znajdują się te wynikające z nadmiernej eksploatacji organizmu czy ogromnego stresu związanego z presją na osiągnięcie jak najlepszego wyniku. Mogą one prowadzić do poważnego zagrożenia zdrowia lub nawet życia oraz poważnych problemów ze zdrowiem psychicznym⁴⁵. Warunki ciągłej rywalizacji i dużego stresu mogą przybliżyć sportowców do anomii, ponieważ cel do osiągnięcia może jawić im się jako ważniejszy od ducha współzawodnictwa i idei *fair play*.

Jak pisze R. Merton, „Przebieg procesu prowadzącego do anomii można z łatwością wysledzić w wielu powszednich (...) zdarzeniach. Na przykład we współzawodnictwie sportowym, kiedy cel zwycięstwa zostaje pozbawiony swych instytucjonalnych ozdóbek, a sukces interpretowany jest raczej jako «wygranie gry» niż «zwycięstwo wedle reguł gry», nagrodę zyskuje pośrednio stosowanie metod niedozwolonych lecz praktycznie skutecznych (...). Nacisk na cel tak bardzo osłabił satysfakcję płynącą z samego udziału we współzawodnictwie, że zadowolenia dostarcza jedynie pomyślny wynik. (...) Kulturowa (i indywidualna) przesada w nacisku na cel sukcesu skłania ludzi do wycofania emocjonalnego poparcia dla przepisów”⁴⁶.

Podsumowanie

O ile w przypadku sportu amatorskiego związek pomiędzy ciałem i zdrowiem a sportem jest oczywisty i jednoznacznie pozytywny, o tyle w przypadku sportu profesjonalnego pojawiają się poważne wątpliwości. Są one związane przede wszystkim z wysoką podatnością na kontuzje sportowców w większości dyscyplin sportu. Często kontuzje wykraczają poza obszar zmagania sportu i „zostają” ze sportowcami, ograniczając ich sprawność nawet po zakończeniu przez nich zawodowych karier. Część z przypadłości emerytowanych sportowców bierze nawet swoje nazwy od dyscyplin sportu lub z którymi jest związana. W ten sposób byli pięściarze często cierpią na poważne uszkodzenie mózgu – encefalopatię bokserską, a sportowcy uprawiający dyscypliny wymagające skoczności cierpią na tzw. kolano skoczka.

Rozwój medycyny sportowej pozwala współcześnie na leczenie kontuzji, które dawniej oznaczały zakończenie sportowej kariery. Ważne jest również utrzymywanie sprawności po jej zakończeniu, aby odniesione urazy nie „wracali” do sportowców. Zwraca na to uwagę były piłkarz Dariusz Dziekanowski: „Dla nas, zawodowych sportowców na emeryturze, to niezwykle ważne, żeby

⁴⁵ J. Szymczyk, *Elementy kultury i sportu...*, s. 100.

⁴⁶ R.K. Merton, *Teoria socjologiczna i struktura społeczna...*, s. 203.

wyeksplloatowane stawy nadal miały wsparcie mięśni. Z chwilą kiedy go za-braknie, z podwójną siłą odzywają się wszystkie problemy kostno-stawowe, przypominają się urazy i kontuzje, tu strzyka, tam boli, jeszcze gdzie indziej skrzypi (...)”⁴⁷.

Nowoczesne technologie w zawodowym sporcie posiadają wysoce wątpliwe etyczne aspekty. Wśród nich znajduje się na pewno problem dopingu, który poprawia wyniki sportowe, ale jak pokazują doniesienia związane z poszkodowanymi przez program dopingowy w NRD, jednocześnie może wywołać poważne problemy zdrowotne, takie jak nowotwory czy choroby serca. Stosowanie niedozwolonego dopingu technologicznego również stanowi pokusę dla niektórych sportowców.

Ponadto – jak piszą M. Czubaj, J. Drozda i J. Myszkorowski – we współczesnym sporcie „(...) jesteśmy więc świadkami dwóch procesów (...). Po pierwsze (...), medyczna parametryzacja jest jedną z form sprawowania kontroli nad ciałem (...) Po wtóre, jesteśmy u progu cyborgizacji wkraczającej do futbolu”⁴⁸. Proces medykalizacji zakłada szczegółową kontrolę nad zdrowiem sportowców. Mimo tego może on również prowadzić do wykluczenia sportowców posiadających duży talent, ale przy tym jednocześnie kłopoty ze zdrowiem. W dzisiejszych czasach legendarny brazylijski piłkarz Garrincha raczej nie przeszedłby testów medycznych w żadnym klubie sportowym ze względu na to, że posiadał koślawe kolana, a poza tym jego prawa noga była wyraźnie dłuższa od lewej.

Z kolei cyborgizacja, jak wskazuje Przemysław Nosal, jest to „Proces zewnętrznej ingerencji w ciało ludzkie, wzbogacania go oraz permanentnego ulepszania (...) Cyborgizacja może (...) prowadzić do paradoksalnej sytuacji, w której technologia, mająca w założeniu wspomagać sportowców w określony sposób upośledzonych, postawiła ich ponad nimi, dając im możliwości fizyczne większe niż u «normalnego» człowieka”⁴⁹. Proces ten z jednej strony umożliwia uprawianie sportu osobom z różnymi niepełnosprawnościami, z drugiej – technologie używane w procesie cyborgizacji mogą dawać także niesprawiedliwą przewagę, np. protezy używane przez biegaczy pozbawionych nóg powodują, że nie odczuwają oni zmęczenia mięśni tych kończyn, co z kolei jest zawsze udziałem pozostałych sportowców.

W świetle omówionych zagadnień nie sposób dziwić się, że sportowcy, którzy nie porzucają akceptowanych zinstytucjonalizowanych środków w drodze do kulturowego celu – zwycięstwa, będąc przy tym uosobieniem szlachetnych idei sportu oraz nośnikami wartości narodowych, są przedstawiani jako wzory osobowe czy bohaterowie. Mimo tego na koniec warto zadać pytanie, czy ne-

⁴⁷ D. Dziekanowski, *Dziekan. Autobiografia*, s. 131, Wydawnictwo Akurat, Warszawa 2015.

⁴⁸ M. Czubaj, J. Drozda, J. Myszkorowski, *Postfutbol...*, s. 90.

⁴⁹ P. Nosal, *Przeżenie cybermuskulów i ich okłaskiwanie...*, s. 158–159.

gatywne skutki uprawiania sportu profesjonalnego związane z ryzykiem utraty zdrowia fizycznego, a czasami nawet psychicznego, nie są zbyt wielkie.

Bibliografia

- Byczkowska-Owczarek D., *Spółeczne oblicza bólu – informacja, przyjemność, przekleństwo. Kulturowe, grupowe i interakcyjne uwarunkowania odczuwania doznań bólów*, „Studia Socjologiczne” 2013, nr 4 (211), s. 165–191.
- Blecharz J., Siekańska M., *Wykorzystanie diagnozy temperamentu w opracowaniu indywidualnego treningu mentalnego na przykładzie zawodników klasy światowej*, „Rozprawy Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu” 2012, t. 37, s. 110–118.
- Czubaj M., Drozda J., Myszkowski J., *Postfutbol. Antropologia piłki nożnej*, Wydawnictwo Naukowe Katedra, Gdańsk 2012.
- Dziekanowski D., *Dziekan. Autobiografia*, Wydawnictwo Akurat, Warszawa 2015.
- Helling I.K., *Metoda badań biograficznych*, tłum. K. Drożdź, J. Włodarek, w: *Metoda biograficzna w socjologii*, red. M. Ziółkowski J. Włodarek, PWN, Warszawa–Poznań 1990, s. 13–38.
- Jawłowski A., *Święty ład. Rytuał i mit mundialu*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007.
- Junik P., *Życie po trzydziestce*, <https://igol.pl/zycie-po-trzydziestce/> (dostęp: 21.10.2021).
- Kadzewicz Ł., Olkiewicz Ł., *Kadziu. Siatkówka & Rock'n'Roll*, Ringier Axel Springer, Warszawa 2017.
- Kałużny R., Karoń M., *Radosław Kałużny. Powrót Taty. Autobiografia*, Wydawnictwo Kopalnia, Otwock 2016.
- Kasprzak R., *Sportowiec – zapracowany bohater*, w: *Sport. Sportowcy. Kibice. Perspektywa socjologiczna*, red. R. Kossakowski, L. Michałowski, Wydawnictwo Orbis Exterior, Pszczółki 2014, s. 103–128.
- Kiedrowski M., *Ranking oglądalności 2019. Polacy bardziej kochają kadrę niż Hiszpanie El Clásico*, <https://www.sport.pl/sport/7,83709,25574656,ranking-ogladalnosc-2019-polacy-bardziej-kochaja-kadre-niz.html> (dostęp: 21.10.2021).
- Klimek M., *Ekstraklasa po godzinach: na talerzach*, <https://www.youtube.com/watch?v=JQGjG-Wa-3I> (dostęp: 21.10.2021).
- Kosiewicz J., *Współczesny olimpizm w świetle wartości społecznych*, w: *Aksjologia sportu*, red. Z. Dziubiński, Salezjańska Organizacja Sportowa Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2001, s. 189–195.
- Kossabucka A., *Idea olimpizmu a współczesny postolimpizm*, w: *Sport. Sportowcy. Kibice. Perspektywa socjologiczna*, red. R. Kossakowski, L. Michałowski, Wydawnictwo Orbis Exterior, Pszczółki 2014, s. 39–58.
- Kowska K., *Technologie uwikłane w sport. Analiza zjawiska dopingu technologicznego*, w: *Spółeczne zmagania ze sportem*, red. Ł. Rogowski, R. Skrobacz, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Społecznych UAM, Poznań 2011, s. 169–183.
- Krawczyk Z., *Sport jako zwierciadło współczesnego społeczeństwa*, w: *Spółeczny wymiar sportu*, red. Z. Dziubiński, Salezjańska Organizacja Sportowa Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2003, s. 161–167.
- Kurowski J., Szarmach A., *Andrzej Szarmach. Diabeł nie anioł*, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 2016.
- Lenartowicz M., *Specyfika zawodu sportowca i kariery sportowej*, „Studia Humanistyczne” 2009, nr 9, s. 73–82.
- Merton R.K., *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, tłum. J. Wertenstein-Żuławski, E. Morawska, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.

- Napiórkowski M., *Adam Małysz jako epicki wojownik. Przyczynek do mitologii współczesnej*, „Zeszyty Etnografii Wrocławskiej” 2012, nr 1 (16), s. 115–128.
- Necel R., *Doświadczenie tożsamości narodowej a współczesne gry sportowe. Mistrzostwa Europy w piłce nożnej w relacji tabloidów*, „Homo Ludens” 2009, nr 1, s. 205–212.
- Nosal P., *Prężenie cybermuskulów i ich oklaskiwanie. Technologii gra ze sportem*, w: *Společne zmagania ze sportem*, red. Ł. Rogowski, R. Skrobacz, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Społecznych UAM, Poznań 2011, s. 153–167.
- Ossowska M., *Ethos rycerski i jego odmiany*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
- Parfjanowicz S., *Tokio 2020. Złamany Mateusz Rudyk: drugi raz dostałem po tyłku. Nie ukrywam, że siadła psychika*, <https://sport.tvp.pl/55256852/tokio-2020-mateusz-rudyk-zalamany-dostalem-po-tylku-siadla-psychika-sparalizowal-stres> (dostęp: 21.10.2021).
- Peräkylä A., *Analiza rozmów i tekstów*, tłum. A. Figiel, w: *Metody badań jakościowych*, t. 2, red. wyd. polskiego K. Podemski, red. N.K. Denzin, Y.S. Lincoln, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 325–350.
- Piłkarz Widzewa był grubasem, więc zainteresował się dietetyką [WYWIAD]* (rozm. przepr. Maciej Nowocień), <https://lodz.wyborcza.pl/lodz/1,35137,20766239,pilkarz-widzewa-by-l-grubasem-wiec-zainteresowal-sie-dietetyka.html> (dostęp: 21.10.2021).
- Silverman D., *Interpretacja danych jakościowych. Metody analizy rozmowy tekstu i interakcji*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
- Szymczyk J., *Elementy kultury i sportu z perspektywy aksjologii. W kręgu myśli Stanisława Kowalczyka*, „Roczniki Nauk Społecznych” 2012, t. 40, nr 1, s. 81–106.
- Telewizja w Polsce*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Telewizja_w_Polsce (dostęp: 21.10.2021).
- Smuda: psychologa nam nie trzeba*, <https://sport.tvp.pl/6332229/smuda-psychologa-nam-nie-potrzeba> (dostęp: 21.10.2021).
- Włodzimierz Szaranowicz*, https://pl.wikiquote.org/wiki/W%C5%82odzimirz_Szaranowicz (dostęp: 21.10.2021).
- Woźniak W., *Zawodowe amatorstwo? Futbol w okresie PRL w relacjach polskich piłkarzy*, w: *Sport i turystyka. Uwarunkowania historyczne i wyzwania współczesności*, red. M. Kazimierzczak, J. Kosiewicz, Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, Poznań 2013, s. 537–550.
- Zdebska H., *Bohater sportowy. Studium indywidualnego przypadku Bronisława Czecha (1908–1944)*, Wydawnictwo Fall, Kraków 1996.
- Żukowska Z., *Wzory osobowe we współczesnym ruchu kibicowskim*, w: *Sport i kultura*, red. Z. Krawczyk, PWN, Warszawa 1981, s. 171–187.

Streszczenie

Celem poniższego artykułu jest refleksja nad cielesnością profesjonalnych sportowców. Publikacja rozpoczyna się od przedstawienia sportu jako znaczącej dziedziny we współczesnej kulturze oraz wynikającej z niej roli zawodowych sportowców. W opracowaniu scharakteryzowano różnice między cielesnością sportowców i przedstawicieli innych zawodów. Podjęta została również refleksja dotycząca przemian w cielesności sportowców od okresu PRL do czasów współczesnych i związanego z tym procesu profesjonalizacji. Ostatnia część artykułu przedstawia problematykę nowoczesnych technologii w sporcie i ich wpływu na ciało sportowców. Odniesiono się również do tematyki zagrożeń związanych z nowoczesnymi technologiami w sporcie.

Słowa kluczowe: sport, ciało, wartości, praca, zawód

The Body of Professional Athletes in the Axiological and Sociological Perspective

Summary

The article discusses the issue of professional athletes' corporeality. The discussion begins with demonstrating that sports constitute a significant field in contemporary culture. Also demonstrated is the role of professional athletes, who evidence this cultural significance. The article explores differences between the corporeality of athletes and representatives of other professions. The reflection focuses on changes in sportspeople's physicality since Polish People's Republic until today. The professionalization process of sports-related approaches to the human body is identified. The last part of the article presents the issue of modern technologies in sports and their impact on the body of athletes, with reference to risks related to the technologizing tendencies in the world of sports.

Key words: sports, body, values, work, profession

